

Список використаних джерел

1. Neo-Colonialism: The Last Stage of Imperialism New York: International Publishers, 1966 (first published 1965). Pp. 304
2. <http://www.lenta.ru/articles/2009/02/06/kouchner/>
3. <http://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2006/11/01/2003334317>
4. http://www.nytimes.com/2007/08/17/world/africa/17ihtmalawi.3.7159493.html?_r=1
5. http://www.opec.ru/news.aspx?id=221&ob_no=88935
6. Дахно І.І. Країни світу: Енциклопедичний довідник: – К.: МАПА 2004. – 608 с.

УДК 911.3

Олексій Кірюхін, Ганна Кулешова, Катерина Полякова

НОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Проведено детальний аналіз зовнішньоторговельної діяльності прикордонних регіонів України, охарактеризовані сучасні тенденції розвитку експорту та імпорту товарів та послуг. На основі розрахунків показників інтенсивності експорту, імпорту та коефіцієнту збалансованості зовнішньої торгівлі проведено групування регіонів з метою виявлення територіальних відмінностей у зовнішній торгівлі. Запропоновано модель розвитку зовнішньоторговельної діяльності прикордонних регіонів з урахуванням потенціалу євро регіонів.

Ключові слова: прикордонний регіон, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, сальдо зовнішньої торгівлі, збалансованість зовнішньої торгівлі, євро регіони.

Алексей Кирюхин, Анна Кулешова, Екатерина Полякова. **НОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРИГРАНИЧНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ В ПОСТКРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД.** Проведен детальний аналіз внешнеэкономической деятельности приграничных регионов Украины, охарактеризованы современные тенденции развития экспорта и импорта товаров и услуг. Для выявления территориальных различий во внешней торговле проведено группирование регионов на основе расчетов показателей интенсивности экспорта, импорта и коэффициента сбалансированности внешней торговли. Предложена модель развития внешнеэкономической деятельности приграничных регионов с использованием потенциала евро регионов.

Ключевые слова: Приграничный регион, внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, сальдо внешней торговли, сбалансированность внешней торговли, евро регионы.

Alexei Kiryukhin, Ganna Kulieshova, Katerina Polyakova. **NEW FOREIGN TRADE TOOLS FOR THE UKRAINIAN BORDER REGIONS IN POST CRISIS PERIOD.** The detailed analysis of foreign economic activities of Border Regions of Ukraine, describes the current trends of exports and imports of goods and services. To identify the territorial differences in the foreign trade carried out the grouping of regions on the basis of calculations of indicators of intensity of exports, imports and factor balance of foreign trade. A model of the development of foreign economic activities in border districts with the capacity of Euroregions.

Keywords: Border Region, foreign trade, export, import, outstanding trade balance, balance of foreign trade, Euroregions.

Актуальність. Сьогодні в Україні спостерігається тенденція до більш активного залучення прикордонних регіонів у зовнішньоекономічну діяльність завдяки створеній в останні роки нормативно-правової бази та появи нових інституцій співробітництва [2]. Потреба в якісних інструментах сприяння експорту та захисту від імпорту, який не відповідає сучасному рівню завдань щодо модернізації економіки України визначає актуальність теми даного дослідження.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є виявлення особливостей зовнішньоекономічних зв'язків прикордонних регіонів України, їх впливу на соціально-економічний розвиток прикордонних територій та конкурентоспроможність країни в загальноєвропейському економічному просторі. *Об'єктом* дослідження є зовнішньоекономічна діяльність прикордонних регіонів України, а *предметом* – суспільно-географічні особливості зовнішньої

торгівлі в умовах європейських інтеграційних процесів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Україна безпосередньо межує із сімома країнами світу, а 19 з 25 її областей є прикордонними: Луганська, Харківська, Сумська, Чернігівська, Київська, Житомирська, Рівненська, Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Вінницька, Одеська, Миколаївська, Херсонська, АР Крим, Запорізька, Донецька. З даних областей 4 є морськими прикордонними територіями, 2 області мають сухопутні та морські кордони, а 13 регіонів є сухопутними прикордонними територіями. Це є позитивним фактором для розвитку прикордонної зовнішньої торгівлі регіонів у складі загальної міжнародної діяльності країни. Прикордонні регіони мають ряд переваг щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Особливістю таких регіонів є те, що їхня віддаленість від центральних ринків країни та близькість до ри-

нків сусідніх держав надає їм додаткові можливості у зовнішньоторговельних зв'язках.

Для повного аналізу участі прикордонних регіонів у зовнішній торгівлі товарами і послугами нами було обрано такі показники зовнішньоторговельної діяльності: зовнішньоторговельний оборот країни в цілому (ЗТО) та прикордонних регіонів, експорт товарів, імпорт товарів, експорт послуг, імпорт послуг, сальдо зов-

нішньої торгівлі, іноземні інвестиції в економіку регіонів.

В 2008 р. ЗТО товарів країни склав 152 490 млн. дол. США, у тому числі ЗТО товарів прикордонних областей становив 117 399,5 млн. дол. США, що складає 77% від загального ЗТО країни (рис. 1). Це свідчить про те, що на центральні регіони України припадає лише 23 % від зовнішньоторговельного обороту країни.

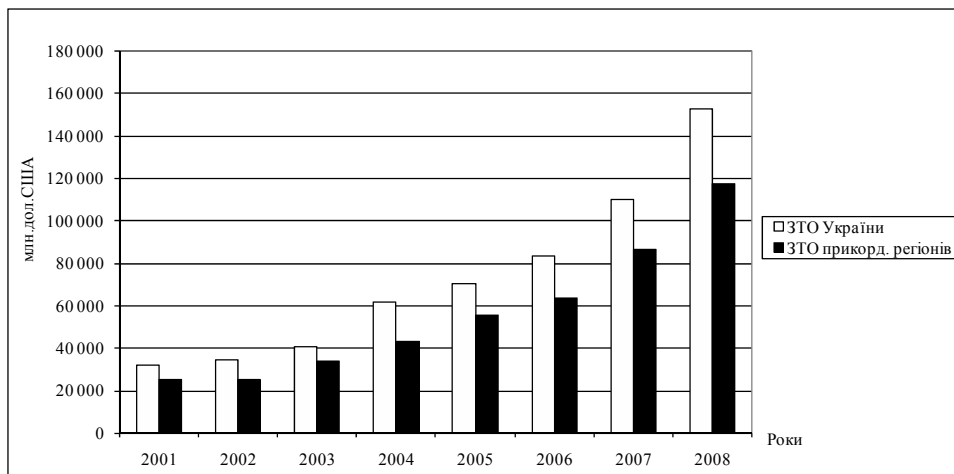


Рис.1. Динаміка зовнішньоторговельного обороту України та прикордонних регіонів за період 2001-2008 рр. (побудовано за даними [17])

Для детального дослідження динаміки як ЗТО країни, так і ЗТО прикордонних областей розглянуто 3 періоди – 2001-2003 рр., 2004-2006 рр., 2007-2008 рр. і проведено порівняльний аналіз.

У 2003 р. ЗТО країни склав 41 024 млн. дол. США, що на 21,9% більше ніж у 2001р. (32 040 млн. дол. США.) Частка прикордонних регіонів у ЗТО країни теж збільшилася, у 2003 р. ЗТО прикордонних регіонів склав 33 786,4 млн. дол. США, що на 24,7 % більше, ніж у 2001р. (25 442,8 млн. дол. США).

За період 2004-2006 прослідковується чітка динаміка збільшення показників ЗТО країни і прикордонних регіонів. У 2006 р. ЗТО України становив 83 402 млн. дол. США, що на 26 % більше, ніж у з 2004 р. (61 668 млн. дол. США). ЗТО прикордонних регіонів теж збільшився: у 2006 р. він становив 63 907,6млн. дол. США, що на 35,6 % більше, ніж у 2004 р.

ЗТО країни у 2008 р. становив 152 490 млн. дол. США, що на 27,9 % більше, ніж у 2007 (109 918 млн. дол. США)., ЗТО прикордонних областей у 2008 р. склав 117 399,5, що на 26,5% більше, ніж у 2007 р. (86 303 млн. дол. США). Загалом у 2008 р. у порівнянні з 2001 р. ЗТО країни збільшився на 73,1 %, а ЗТО прикордонних областей на 78,3%.

Проаналізувавши 3 періоди, можна зробити висновок, що ЗТО країни і ЗТО прикордонних областей збільшується. Це пов'язано з більш активним включенням країни у глобалізаційні процеси та активним залученням саме прикордонних регіонів у зовнішньоекономічну діяльність.

Аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність прикордонних регіонів слід розглянути динаміку експорту, імпорту, сальдо зовнішньої торгівлі (СЗТ). Для порівняння нами було розглянуто 2 періоди 2000-2004 рр. та 2005-2008 рр.

У 2004 р. : 1) експорт прикордонних областей склав 24 230,6 млн. дол. США, що на 56,8 % більше ніж у 2000 р. (10 474,8 млн. дол. США); 2) імпорт прикордонних областей становив 18 844,5 млн. дол. США, що більше на 31,3 %, ніж у 2000 р (12 938,2); 3) СЗТ у 2004 р. становило 5 386,1 млн. дол. США і було позитивним, у 2000 р. СЗТ було – 2463,0 млн. дол. США. Це свідчить про те, що воно не тільки збільшилося на 54 %, але і стало позитивним, що говорить про якісну зміну структури експортно-імпортних операцій (рис. 2).

Отже, за період 2000-2004 рр. показник експорту збільшився на 56,8 %, а СЗТ набуло позитивного значення.

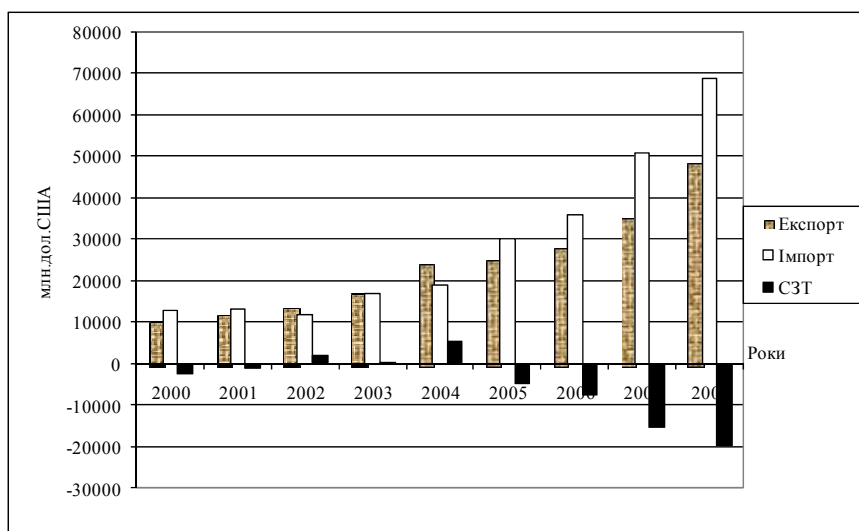


Рис. 2. Динаміка показників зовнішньої торгівлі прикордонних регіонів України за період 2000-2008 рр. (побудовано за даними [17])

За період 2005-2008рр. показники зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів зазнали змін, про що свідчать такі дані: 1) у 2008 р. експорт склав 48 759 млн. дол. США, що на 48 % більший ніж у 2005 р.(25 346,4); 2) у 2008 р. імпорт склав 68 640,5 млн. дол. США, що на 56,1 % більше, ніж у 2005р. (30 137,4 млн. дол. США); 3) СЗТ з 2005 по 2008 рр. є негативним, з кожним роком збільшується. У 2008 р. СЗТ склало – 19 881,5 млн. дол. США, у порівнянні з 2005 р. воно виросло на 75,9 %.

У 2005-2008рр. орієнтири зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів змінилися, що позначається на показниках експорту, імпорту та СЗТ. Перевищення імпорту над експортом свідчить про незбалансованість експортно-імпортних операцій регіонів прикордоння.

Основним показником, що характеризує зовнішню торгівлю регіонів є зовнішньоторговельний оборот, за приведеними значеннями якого було проведено групування регіонів.

У ході проведеного аналізу нами було виявлено, що більшість прикордонних регіонів має низькі показники зовнішньоторговельного обороту на душу населення, тільки Київська область має достатньо високий, порівняно з іншими областями, адже є столичною прикордонною територією. Також, значні показники мають Донецька та Запорізька області, це пов'язано з тим, що ці 2 області є потужними промисловими центрами. Інші регіони мають низькі показники зовнішньоторговельного обороту через особливості природно-ресурсного потенціалу, недостатньо розвиненої промислової бази. Більшість прикордонних регіонів, особливо на західному кордоні, характеризуються

низькою конкурентоспроможністю вироблених товарів на світових ринках.

Для детального вивчення регіональних особливостей зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів було розраховано такі показники, як інтенсивність експорту, імпорту та індекс стану балансу.

При ефективних зовнішньоторговельних відносинах індекс стану балансу буде більшим за одиницю. У таких прикордонних областях, як Харківська, Київська, Рівненська, Волинська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Одеська коефіцієнт покриття імпорту експортом не перевищує одиницю. Це означає, що імпорт даних регіонів перевищує експорт, тобто зовнішньоторговельні відносини не збалансовані.

Щоб оцінити експортні та імпортні операції областей України, а особливо її прикордонних регіонів, проведено аналіз коефіцієнту збалансованості зовнішньої торгівлі усіх регіонів України.

З проведених розрахунків та за допомогою групування було виявлено, що експортно-імпортні операції областей України в цілому не збалансовані. У зовнішньоекономічній діяльності більшості регіонів (17 областей) спостерігається порівняльна збалансованість експорту, тобто імпорт дещо перевищує експорт. Тільки у двох областях – Рівненській та Хмельницькій існує абсолютна збалансованість експортно-імпортних операцій, а на решті територій спостерігається перевищення імпорту над експортом. Це пов'язано з тим, що товари даних регіонів мають низький рівень конкурентоспроможності, тому існують деякі проблеми з їх виходом на світовий ринок. Крім того, значна частина імпорту у зовнішній торгівлі може свідчити про

процес технологічного переоснащення підприємств регіону.

Таблиця 1

Оцінка зовнішньоторговельної діяльності областей України на основі розрахунку коефіцієнту збалансованості зовнішньої торгівлі (розраховано на основі [17])

| Значення коефіцієнту збалансованості зовнішньої торгівлі | Економічна інтерпретація зовнішньоторговельної діяльності областей | Області та міста України |
|--|--|---|
| -1 | Область абсолютної незбалансованості імпорту | |
| 1 | Область абсолютної незбалансованості експорту | |
| від -1 до -0,5 | Область значної незбалансованості імпорту | Київська область, м. Київ |
| від -0,5 до 0 | Область порівняльної збалансованості імпорту | Волинська, Закарпатська, Львівська, Одеська, Харківська, Тернопільська, Чернівецька, Черкаська, |
| 0 | Область абсолютної збалансованості експорту та імпорту | Рівненська, Хмельницька |
| від 0 до 0,5 | Область порівняльної збалансованості експорту | АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Херсонська, , Чернігівська, м. Севастополь |
| від 0,5 до 1 | Область значної незбалансованості експорту | Луганська область |

Аналіз коефіцієнту збалансованості зовнішньої торгівлі прикордонних областей України свідчить про значні відмінності у експортно-імпортній діяльності регіонів.

Якщо розглядати прикордонні регіони, то більша їх частина відноситься до областей з порівняльною збалансованістю експорту та імпорту. Це говорить про те, що усі прикордонні регіони, які різняться за територією, природно-ресурсним потенціалом, кількістю населення та ін. не мають єдиної стратегії розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Прикордонні регіони на західному та східному кордоні України мають різні орієнтири, напрямки зовнішньоекономічної діяльності. Усе це ускладнює експортно-імпортні операції та спричиняє їхню незбалансованість і тим самим послаблює зовнішньоекономічну діяльність країни та знижує загальні показники імпорту і експорту.

Відсутність єдиної стратегії та політики у зовнішньоекономічній діяльності країни суттєво впливає на залучення прикордонних регіонів у загальносвітову торгівлю, також цей процес ускладнюється через:

- відставання України за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвиненості

інноваційного середовища від інших країн Європи, яке продовжує зростати.

- взаємозалежність конкурентоспроможності держави та конкурентоспроможності її регіонів (загальний розвиток є неможливим, якщо диспропорції між регіонами лише зростають). Низька конкурентоспроможність продукції гальмує інвестиційну діяльність, насамперед за участю іноземних партнерів [10].

Суттєвим недоліком державної регіональної політики є також фактична відсутність ефективних інструментів для її реалізації, невикористання можливостей, пов'язаних із застосування інноваційних підходів та ініціатив до подолання проблем регіонального розвитку [1, 6].

Зовнішньоекономічна діяльність України та прикордонних областей потребує докорінної перебудови — йдеться про зміну сировинного спрямування експорту, підвищення в ньому частки продукції обробних галузей, в тому числі, високотехнологічних наукоємних виробів, удосконалення структури імпорту.

З метою прискореного переходу на інноваційний шлях розвитку економіки України, слід використовувати промисловий потенціал прикордонних регіонів з залученням нових інструментів європейської регіональної політики,

а саме єврорегіонів [5, 7]. В українсько-російському прикордонні єврорегіони розглядаються як територіальні інститути довгострокового партнерства, які наділені новими компетенціями співробітництва і які мають можливість сконцентрувати різні ресурси (фінансові, інтелектуальні, технологічні) на найбільших важливих задачах структурної модернізації прикордонних регіонів. [4]. Цей новий підхід спрямований на створенні додаткової вартості територій, які пролягають вздовж державного кордону.

В східному сегменті прикордонних регіонів України важливу роль у зовнішньоекономі-

чній діяльності регіонів відіграють потужні країни, такі як Російська Федерація і Республіка Білорусь, які з 1 січня 2010 р. входять до єдиного митного простору, тому дуже важливі є спільні модернізаційні проекти в посткризову економіку країн-сусідів.

Для прикордонних регіонів України нами запропоновано суспільно-географічну модель, яка відображає інтегрований підхід, щодо підтримки подальшого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів господарської діяльності на локальному, регіональному та міждержавному рівнях (рис.3).

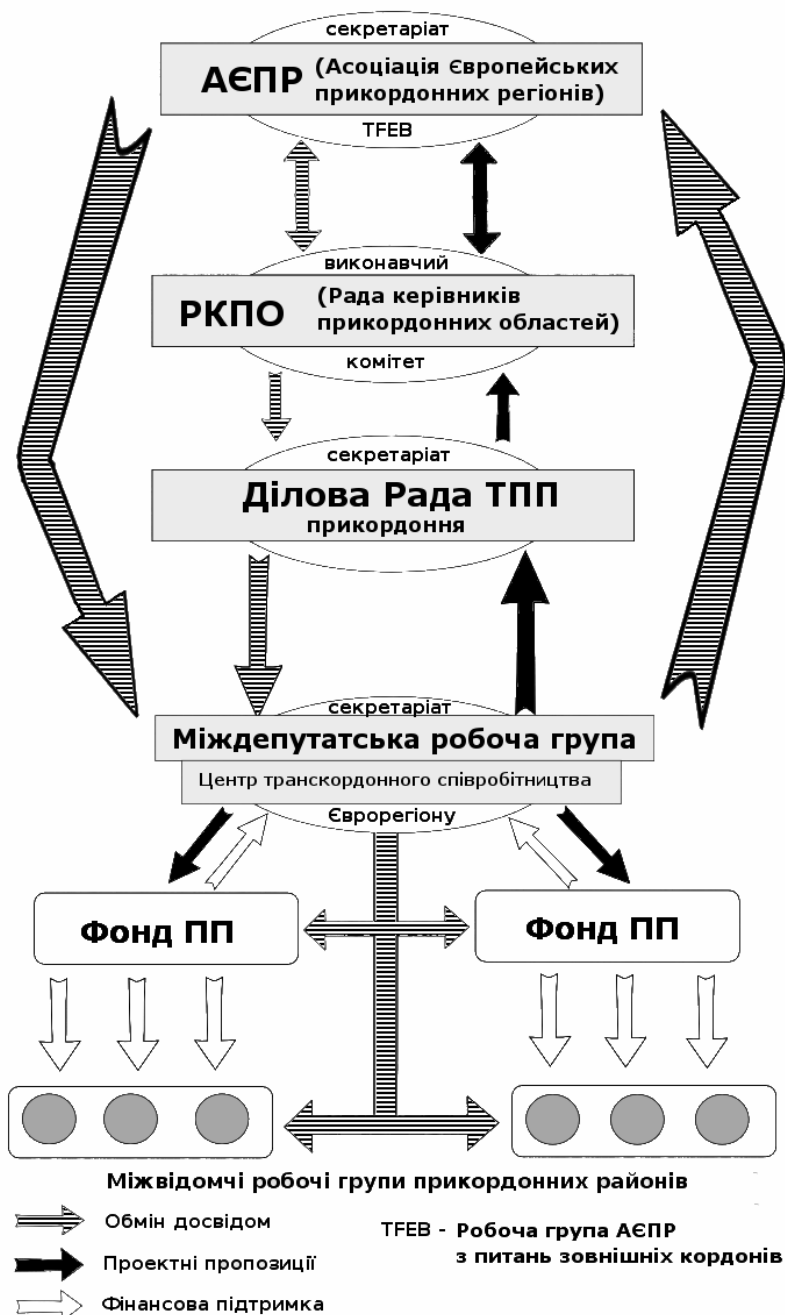


Рис.3. Суспільно-географічна модель розвитку зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів України

Дана модель включає чотири рівня взаємодії: міждержавний (загальноєвропейський), міжрегіональний, прикордонний та локальний (місцевий). Базовим є прикордонний рівень, на якому формується система єврорегіонів та суспільні інструменти їх підтримки. Цей рівень представлено у моделі міждепутатською робочою групою з питань співробітництва між обласною радою та обласною думою двох суміжних областей (українсько-російські єврорегіони), центром транскордонного співробітництва та фондами підтримки малого та середнього підприємництва (ПП).

Міжрегіональний рівень співробітництва сформовано спільною роботою Ради керівників прикордонних областей та Ділової ради торговельно-промислових палат білорусько-російсько-українського прикордоння, які забезпечують інформаційну та координаційну під-

тримку суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності [18]. На місцевому (локальному) рівні згідно з принципом субсидіарності створено міжвідомчі робочі групи з питань транскордонного співробітництва, які є дорадчим органом при органах місцевого самоврядування прикордонних районів [13].

Висновки. З урахуванням цієї моделі, на наш погляд, структурна модернізація усіх сегментів українського прикордоння може бути успішно реалізована у середньостроковій перспективі 2010 – 2013 рр., а в подальшому європейському програмному періоді передбачається конвергенція прикордонних просторів в загальноєвропейські процеси економічного, соціального та територіального згуртування з використанням новітніх інструментів транскордонної співпраці EGTC – Європейського групування територіальної кооперації [16].

Список використаних джерел

1. Баян А. В. Міжрегіональне транскордонне співробітництво України та Угорщини в умовах розширення Європейського Союзу (питання методології, методів і практики) : автореф. дис. д. е. н. / 08.10.01 – Львів, 2006. – 29 с.
2. Закон України «Про транскордонне співробітництво» N 1861-IV від 24.06.2004.
3. Европейские страны СНГ: место в «Большой Европе» / Под. ред. В. Грабовски, А.В. Мальгина, М.М. Наринского. – М.: Международные отношения, 2005. – 308 с.
4. Кирюхин А.М. Приграничное сотрудничество между Украиной и Россией в условиях глобальной неопределенности / Проблемы природопользования и экологической ситуации в Европейской части России и сопредельных стран: мат-лы III между. научн. конф. 20-24 октября 2008г. – М.:Белгород. «Политера». – 2008 г., ч.1 – С.78-83.
5. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
6. Московкин В.М. Методы анализа и инструменты трансграничной кооперации // Региональная экономика: теория и практика № 3 (96) – 2009. – С. 2-9.
7. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів. За ред. С. Максименка, І.Студеннікова. – К., 2000.
8. Немець Л.М., Олійник Я.Б., Немець К.А. Просторова організація соціально-географічних процесів в Україні: Монографія. – Х.: РВВ ХНУ, 2003. – 160 с.
9. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України. За ред. С. Максименка. – К.: Логос, 2000. – 171 с.
10. Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2009. – 488 с.
11. Слишова С.А. Основні домінанти та особливості поглиблення економічних зв'язків між Україною та Республікою Білорусь: Автореферат дис. к. е. н. / 08.10.01. – Київ, 2002. – 22 с.
12. Терещенко Т.В. Науково-методичні основи забезпечення розвитку транскордонного співробітництва : Автореферат дис. к. е. н. / 08.10.01. – К., 2005.
13. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / за ред. О.С. Власюка – К. : НІСД, 2006. – 576 с.
14. Шолох Ю.М. Стратегічне планування розвитку прикордонного регіону (на прикладі Закарпатської області) // Регіональна економіка, 2007, №2. – С. 131 – 138.
15. Яровой Г.О. Регионализм и трансграничное сотрудничество в Европе.- СПб.: Норма.- 2007.- 280 с.
16. Cooperation between European Border Regions: Review and Perspectives / J.Gabbe, V. von Malchus, Th. Stumm.- Nomos.- 2008.- 133 pp.
17. Офіційний сайт Державного комітету статистики <http://ukrstat.gov.ua>.
18. Сайт виконавчого комітету Ради керівників прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації та України www.crossborder.org.ua.